

Δ.Ζ.ΝΙΚΗΤΑ

Η ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΦΥΣΙΚΟΥ ΚΑΙ ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ ΣΤΟΙΧΕΙΟΥ ΣΤΙΣ ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΤΟΥ ΠΛΙΝΙΟΥ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΡΗΞΗ ΤΟΥ ΒΕΖΟΥΒΙΟΥ (6,16 και 6,20)

Το 1974 είδε το φως της δημοσιότητας ένα πολύ σύντομο άρθρο της J.A.Maritz¹, που διαπίστωνε ότι η επιστολή 6,16 του Πλινίου έχει πολλά κοινά με τη σύγχρονη τεχνική του «technicolour» και «cinemascope» της κινηματογραφίας: Ο «φακός» του επιστολογράφου κινείται, κατά τη Maritz, από τη διήγηση στην περιγραφή περνώντας από τους χαρακτήρες στα αντικείμενα και ανάποδα². Αυτό εξηγείται, κατά την ίδια, από το ότι τα σύγχρονα μέσα (όπως ο κινηματογράφος) βασίζονται για την απεικόνιση της δράσης ή την παραγωγή μιας σκηνής σε κανόνες που χρησιμοποίησαν κατά καιρούς συγγραφείς, όπως ο Βεργίλιος, ο Πλίνιος κ.ά.³. Ωστόσο η αφετηρία αυτής της άποψης, δηλ. η εναλλαγή διηγηματικών και «σκηνικών» μερών κειμένου⁴, είχε διαπιστωθεί ήδη παλαιότερα (η Maritz δεν το αναφέρει), βέβαια μόνο σε σχέση με την επ. 6,20, από τον W.E.Forehand⁵: ο τελευταίος διατύπωσε την άποψη ότι τα φυσικά φαινόμενα στην επ. 6,20 έχουν μεταφορικό χαρακτήρα, δηλ. χρησιμοποιούνται για να εισαγάγουν και να τονίσουν τις ανθρώπινες αντιδράσεις, με τις οποίες συνδέονται⁶. Την άποψη αυτή αντέκρουσε ο D.S.Barrett σε άρθρο του στο ίδιο περιοδικό την επόμενη χρονιά⁷, προκαλώντας την ανταπάντηση του Forehand⁸. Στο ίδιο πρόβλημα επανέρχεται η μελέτη αυτή διερευνώντας το διεξοδικά σε σχέση και με τις δύο περίφημες επιστολές του Πλινίου.

Η δομή των δύο επιστολών ήδη με τη βασική, όσον αφορά τη λογοτεχνική αξία τους, μελέτη του F.Lillge⁹, διαπιστώθηκε ότι είναι σε αδρές γραμμές τριμερής: Το κύριο μέρος της κάθε επιστολής περικλείεται από μια εισαγωγή και ένα επίλογο.

1. J.A. Maritz, «The Eruption of Vesuvius. Technicolour and Cinemascope?», *Acroterion* 19,3 (1974), σσ. 12-15. Ευχαριστώ τον Τομέα Κλασικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Stellenbosch, που είχε την ευγενή καλωσύνη να μου αποστείλει μια φωτοτυπία του άρθρου.

2. ό.π., σ.12.

3. ό.π., σ.15.

4. Στη σελίδα 13 του άρθρου της η Maritz επιχειρεί μια ενδεικτική και χωρίς αξιώσεις πληρότητας απαρίθμηση τέτοιων ενοτήτων του κειμένου της επ. 6,16.

5. «Natural Phenomena as Images in Pliny, Ep. 6.20», *CB* 47 (1971), σσ. 33-39.

6. ό.π., σ.38.

7. «Pliny, Ep. 6.20 again», *CB* 48 (1972), σσ. 38-40.

8. «Comment on Pliny, Ep. 6,20 again», *CB* 48 (1972), σσ. 40-41. Πρβλ. K.Sallmann, «Quo verius tradere possis», *WJA N.F.* 5 (1979), σ. 214.

9. F.Lillge, «Die literarische Form der Briefe Plinius d. J. über den Ausbruch des Vesuvus», *Socrates* 6 (1918), σσ. 209-234, 273-297.

Συγκεκριμένα τα τρία αυτά μέρη κατανέμονται ως εξής¹⁰:

Επιστολή 6,16. Εισαγωγή: παράγρ. 1-3, κύριο μέρος: παράγρ. 4-20, επίλογος: παράγρ. 21-22.

Επιστολή 6,20. Εισαγωγή: παράγρ. 1, κύριο μέρος: παράγρ. 2-20 *nuntius*, επίλογος: παράγρ. 20¹¹.

Ειδικότερα ως προς τη δομή των κυρίων μερών των δύο επιστολών διατυπώθηκαν διάφορες απόψεις. Ο Lillge στη διεξοδική του ανάλυση των δύο επιστολών παρατηρεί ότι το κύριο μέρος καθεμιάς αποτελείται από δέκα «σκηνές», που ανά δύο απαρτίζουν πέντε «πράξεις», κατά το πρότυπο του αρχαίου ελληνικού (αριστοτελικού) δράματος, στην περίπτωση της επ. 6,16 ενός ιστοριογραφήματος τραγικού χαρακτήρα στο ύφος του Τακίτου, στην περίπτωση της επ. 6,20 ενός ιστοριογραφήματος επικού χαρακτήρα στο ύφος του Βεργιλίου. Οι απόψεις αυτές του Lillge αντιμετωπίζονται σήμερα με αρκετή επιφύλαξη¹². Πρόσφατα ο K.Sallmann, αναφερόμενος μόνο στην επ. 6,16, βρίσκει σ' αυτήν μια διαφορετική δομή¹³. Διακρίνει στο κύριο μέρος της τρεις ενότητες: α. την περιγραφή του σκηνικού πλαισίου (τόπος, χρόνος, πρόσωπα), β. την περιγραφή του τέλους του Πλινίου του Πρεσβυτέρου, γ. τα σχετικά με τον Πλίνιο το Νεότερο και τη μητέρα του. Στην καθεμιά από τις ενότητες αυτές ανήκουν παράγραφοι από διάφορα σημεία του κειμένου, έτσι ώστε οι ενότητες αυτές να πλέκονται μεταξύ τους, και αυτό είναι, νομίζω, μια από τις βασικές αδυναμίες αυτής της άποψης. Τέλος μια διαφορετική άποψη, ως προς τη δομή μόνο της επ. 6,20, διατύπωσε ο Forehand¹⁴. Κατ' αυτόν η επιστολή αυτή διαιρείται σε 9 ενότητες («sections»), καθεμιά από τις οποίες είναι ένα ζεύγος εναλλασσόμενων μερών περιγραφών φυσικών φαινομένων και ανθρώπινων αντιδράσεων. Ωστόσο και η διάρθρωση αυτή βασίζεται σε σαθρό έδαφος, αφού, όπως σωστά παρατήρησε ο Barrett¹⁵, αυτή καθαυτή η βάση αυτής της άποψης, ότι δηλ. τα φυσικά φαινόμενα λειτουργούν συμβολικά, είναι λανθασμένη.

Η δομή που διέπει το κύριο μέρος κάθε επιστολής είναι πολύ πιο απλή από αυτήν που περιέγραψε τόσο ο Lillge, όσο και ο Sallmann (για την 6,20) και ο Forehand (για την 6,16). Το κύριο σώμα κάθε επιστολής είναι μια έκθεση των σχετικών συμβάντων σε καθαρά και αυστηρά χρονολογική διάταξη: γεγονότα της πρώτης ημέρας του φόδερου φυσικού φαινομένου (24 Αυγούστου) και γεγονότα της δεύτερης ημέρας (25 Αυγούστου). Στην περιγραφή των δύο αυτών ημερών, που διήρκεσε η έκρηξη

10. Βλ. Lillge, ό.π., σσ. 210-212 και 280-282· πρβλ. Sallmann, ό.π., σ. 213 και Forehand, *CB47* (1971), σ. 33.

11. Οι παραπομπές στο κείμενο του Πλινίου θα γίνονται με βάση την έκδοση των M.Schuster - R.Hanslík, *C. Plini Caecili Secundi Epistularum libri novem*, Λειψία 1958.

12. Βλ. π.χ. N-M.Dragičević OFM, *Essai sur le caractère des Lettres de Pline le Jeune*, Diss. Fribourg / Mostar 1936, σ. 78 εξ.· H-P.Bütler, *Die geistige Welt des jüngeren Plinius* (Bibliothek der Klassischen Altertumswissenschaften N.F. 2.38), Heidelberg 1970, σ. 80· Sallmann, ό.π., σ. 209 εξ.· Forehand, *CB 47* (1971), σ. 38 σημ. 3 και M.Gigante, «Il racconto pliniano dell'eruzione del Vesuvio dell' a. 79», *PP 34* (1979), σ. 373 εξ.

13. Βλ. Sallmann, ό.π., σ. 213.

14. *CB 47* (1971), σ. 33.

15. *CB 48* (1972), σ. 38.

του Βεζουβίου¹⁶, προστίθεται, μόνο στην επ. 6,16, και η έκθεση κάποιων γεγονότων που συνέβησαν την 26η Αυγούστου. Η διμερής διάρθρωση του κύριου μέρους κάθε επιστολής επιμερίζεται περαιτέρω σε τέσσερις μικρότερες ενότητες, που καλύπτουν τα γεγονότα της ημέρας και της νύχτας καθενός από τα δύο καταστροφικά εικοσιτετράωρα. Από τις κατά ημέρα και νύχτα χρονικές αυτές ενότητες οι πιο πλούσιες σε γεγονότα και γι' αυτό και εκτενέστερες από πλευράς κειμένου είναι η ενότητα της ημέρας της 24ης Αυγούστου της επ. 6,16 (παράγρ. 4-12) και η ενότητα της ημέρας της 25ης Αυγούστου της επ. 6,20 (παράγρ. 6-17). Η πρώτη από τις εκτενέστερες αυτές ενότητες (επ. 6,16, 4-12) περιέχει δύο μέρη: α. μετά από την παρουσίαση του γενικού πλαισίου (τόπος, χρόνος, συνθήκες) περιγράφεται η πρώτη επιχείρηση του Πρεσβυτέρου και β. ακολουθεί η δεύτερη επιχείρησή του. Διαφορετική είναι η δομή της δεύτερης εκτενέστερης ενότητας (επ. 6,20, 6-17): Στο επίκεντρο της αφήγησης εξατομικεύονται επεισόδια που αφορούν τον Πλίνιο το Νεότερο και τη μητέρα του, ενώ πριν και μετά από αυτά (περιβάλλοντάς τα) απεικονίζεται ζωηρά η γενική ζοφερή φυσική και ανθρώπινη εικόνα, το γενικό κλίμα. Εκτός από τις δύο παραπάνω εκτενέστερες ενότητες στις υπόλοιπες κατά ημέρα και νύχτα ενότητες (που είναι άλλωστε σύντομες) δεν διαπιστώνεται πιο αναλυτική δομή. Αυτά είναι κατά κάποιο τρόπο τα «κατά ποσόν» μέρη του κύριου σώματος των δύο επιστολών.

Ωστόσο οι δύο επιστολές, παρά την αμιγή χρονολογική τους διάρθρωση, παρουσιάζουν από την ίδια τη φύση του περιεχομένου τους μικτό χαρακτήρα. Βασικό σημείο αναφοράς των γεγονότων είναι η φυσική θεομηνία, η έκρηξη του ηφαιστείου, με όλα της τα φυσικά επακόλουθα στον ουρανό, στη γη, στη θάλασσα: τα φυσικά αυτά φαινόμενα πρέπει να περιγραφούν με ακρίβεια και ζωηρότητα: Εδώ έγκειται ο «σημνικός» χαρακτήρας των επιστολών, που τις εντάσσει στις «εκφράσεις»¹⁷, είδος που ακμάζει αυτήν την εποχή. Αλλά η θεομηνία είναι απλώς η αφετηρία: το ουσιαδέστερο είναι οι συνέπειες του φυσικού φαινομένου στην ανθρώπινη ζωή και τον πολιτισμό: Αυτός είναι ο δεύτερος και σημαντικότερος χαρακτήρας των επιστο-

16. Η σύγχρονη ηφαιστειολογία συμφωνεί με τη μαρτυρία του Πλινίου ότι η φοβερή έκρηξη του Βεζουβίου είχε δύο φάσεις, μια στις 24 και τη δεύτερη στις 25 Αυγούστου του 79 μ.Χ., βλ. H.Sigurdsson, S.Casadollar, S.R.J. Sparks, «The Eruption of Vesuvius in A.D. 79. Reconstruction From Historical and Volcanological Evidence», *AJA* 86 (1982), σσ. 39-51. Αλλά και με την εξέταση και άλλων δεδομένων, π.χ. μετην ανάλυση των ηφαιστειογενών αποθέτων της Πομπηίας, η ηφαιστειολογία δεν οδηγείται σε αντίθεση προς τις μαρτυρίες του Πλινίου (βλ. F.A.Sullivan, «Pliny Epistulae VI, 16 and 20 and Modern Volcanology», *CPh* 63 (1968), σσ. 196-200· A.Rittmann, «L' eruzione vesuviana del 79. Studio magmatologico e vulcanologico», *Pompeiana*, Napoli 1950, σσ. 466-470, πρβλ. Gigante, ό.π., σ. 364), γεγονός που αποδεικνύει την ιστορική αξία και αξιοπιστία του επιστολογράφου.

17. Πρβλ. Sallmann; ό.π., σ. 213 εξ.· για την «έκφραση» στην επιστολογραφία και τα τέσσερα είδη της βλ. H.Peter, *Der Brief in der römischen Literatur*, Leipzig 1901, σσ. 113-116.

λών¹⁸, ο «ιστορικός»¹⁹. Και ενώ στο «σκηνικό» μέρος χρησιμοποιείται το μέσο της περιγραφής, στο «ιστορικό» μέρος χρησιμοποιείται η διήγηση²⁰. Τα δύο αυτά στοιχεία είναι, θα μπορούσε να πει κανείς, τα «κατά ποιόν» μέρη των δύο επιστολών.

Ο κύριος κορμός κάθε επιστολής, εάν εξεταστεί με κριτήριο τα δύο παραπάνω στοιχεία, κατανέμεται σε μέρη με περιγραφή φυσικών φαινομένων (για τα μέρη αυτά θα χρησιμοποιείται στο εξής το σύμβολο φ) και σε μέρη που εκθέτουν ανθρώπινες πράξεις (στο εξής: α). Τη λεπτομερή κατανομή των α και φ παρουσιάζει ο πίνακας 1. Οι δύο επιστολές διαφοροποιούνται ως προς το περιεχόμενο του α, ενώ το περιεχόμενο του φ είναι κοινό: Το α στην επ. 6,16 αναφέρεται στον Πλίνιο τον Πρεσβύτερο και σε πράξεις του που σχετίζονται είτε με τον ίδιο είτε με τα φυσικά φαινόμενα είτε με άλλους ανθρώπους· το α στην επ. 6,20 αναφέρεται σε πράξεις του Πλινίου του Νεοτέρου ή της μητέρας του ή φίλων τους ή τέλος του ανώνυμου πλήθους.

18. Ο A.N.Sherwin - White στην πολύ εμπεριστατωμένη εισαγωγή (που προτάσσεται του υπομνηματισμού των επιστολών του Πλινίου) του διβλίου του *The Letters of Plinius, A Historical and Social Commentary*, Oxford 1966, σ. 45, κατατάσσει τις δύο επιστολές στις κατηγορίες Ib («historical») και VII («scenic»). Ωστόσο δεν πρέπει να υποτιμούμε το βασικό χαρακτήρα της επ. 6,16 ως «laus hominis» και ειδικότερα «exitus hominis illustris», χαρακτήρα που διαπιστώνεται τόσο από την εισαγωγή (παράγρ. 1-3), όσο και από το όλο περιεχόμενο της επιστολής αυτής και που αναγνωρίζεται από τους μελετητές: Lillge, ό.π., σ. 231· Büttler, ό.π., σσ. 80-84· Sallmann, ό.π., passim· Gigante, ό.π., σσ. 333-347· ακόμη: R.Matin, «La morte étrange de Pline l' Ancien ou l' art de la déformation historique chez Pline le Jeune», *VL* 73 (1979), σσ. 13-21· W.Görler, «Kalt- blütiges Schnarchen», *Arktouros, Hellenic Studies*, presented to B.M.W. Knox, Berlin - New York 1979, σ. 431 εξ.· P.V.Cova, «Per una lettura retorica delle lettere pliniane sull'eruzione del 79», *Aevum* 54 (1982), σσ. 58-62· M.P.Martin, «Pline l' Ancien 22 ou une mort ordinaire», *VL* 86 (1982), σσ. 12-22.

19. Ο όρος «ιστορικές» (επιστολές) πρέπει να νοηθεί με τη συμβατική του σημασία, δεδομένου ότι, όπως πολύ πειστικά έδειξε ο H.W.Traub, «Pliny's Treatment of History in Epistolary Form», *TAPhA* 86 (1955), σ. 229 εξ., μόνο η επ. 6,16 είναι «ιστοριογραφική», έτσι όπως αντιλαμβανόταν την ιστοριογραφία ο ίδιος ο Πλίνιος, ενώ η επ. 6,20 είναι περισσότερο καθαρού επιστολικού χαρακτήρα.

20. Το διπλό αυτό χαρακτήρα των δύο επιστολών, περιγραφικό και συγχρόνως διηγηματικό, αναγνωρίζει και ο F.Gamberini, *Stylistic Theory and Practice in the Younger Plinius*, Hildesheim - Zürich - New York 1983 (Altertumswissenschaftl. Texte und Studien, Bd. XI), σ. 304, που ωστόσο κατατάσσει τις δύο επιστολές μόνο στην κατηγορία III.ii («excursus: laus locorum - descriptio regionum»).

1. ΠΙΝΑΚΑΣ ΚΑΤΑΝΟΜΗΣ ΤΩΝ α ΚΑΙ φ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6,16²¹

Α. 24η Αυγούστου (παράγρ. 4-16)

παράγρ. 4-5 poterat	α
5 nubes - 6	φ
7 - 10	α
11 - 11 obstantia	φ
11 cunctatus - 12	α
13 - 13 excitabatur	φ
13 Ille - 13 audiebatur	α
14 - 14 negaretur	φ
14 excitatus - 15 vagentur	α
15 nam - 16 metuebatur	φ
16 quod - 16 fuit	α

Β. 25η Αυγούστου (παράγρ. 17-19)

παράγρ. 17-17 solabatur	φ
17 placuit - 17 admitteret	α
17 quod - 17 permanebat	φ
18 - 18 hausitque	α
18 deinde - 18 illum	φ
19	α

Γ. 26η Αυγούστου (παράγρ. 20)

α

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6,20²²

Α. 24η Αυγούστου (παράγρ. 2-5)

παράγρ. 2	α
3	φ
4 - 5	α

Β. 25η Αυγούστου (παράγρ. 6-20 nuntius)

παράγρ. 6	φ
7 - 8 consistimus	α
8 multa - 9	φ
10-11 aufertur	α
11 Nec - 11 abstulerat	φ
12	α
13 - 13 sequebatur	φ
13 deflectamus -	
14 consideramus	α
14 et nox - 14 extincto	φ
14 audires - 15	α
16 - 16 gravis	φ
16 hunc - 17	α
18	φ
19 - 19 praevalabat	α
19 nam - 19 perseverabat	φ
19 et plerique - 20 nuntius	α

21. Ήδη αναφέρθηκε παραπάνω ότι η Maritz δεν παρέχει αναλυτική εικόνα της κατανομής των α και φ.

22. Στην κατανομή των α και φ αυτής της επιστολής διαφωνώ με τον Forehand ως προς τα όρια κάποιων «sections» (ζεύγών φ-α), συγκεκριμένα: το 3 «section» του Forehand τελειώνει με την παράγρ. 7, ενώ εκτείνεται μέχρι και την 8 consistimus· επίσης το 6 «section» φτάνει μέχρι την 14 consideramus, ενώ κατά τον Forehand μέχρι την 13, και το 9 «section» (παράγρ. 18-20) δεν περιέχει ένα μόνο (όπως νομίζει ο Forehand), αλλά δύο ζεύγη εναλλασσόμενων α και φ.

Από τον παραπάνω πίνακα γίνεται φανερό ότι χωρίς καμιά εξαίρεση τα διηγηματικά μέρη που παρουσιάζουν γεγονότα ανθρώπινης ζωής ακολουθούνται κάθε φορά από περιγραφικά μέρη με κυρίαρχο το φυσικό στοιχείο. Το γεγονός ότι η αλληλοδιαδοχή αυτή τηρείται απαρέγκλιτα πείθει ότι δεν πρόκειται για μια τυχαία σύμπτωση ούτε για επινόηση της φαντασίας του ερευνητή: Είναι φανερό ότι συνειδητά ο επιστολογράφος εναλλάσει το διηγηματικό ανθρώπινο με το περιγραφικό φυσικό στοιχείο. Αυτήν την αλληλουχία προσπάθησαν να εξηγήσουν ο Forehand (επ. 6,16) και η Maritz (επ. 6,20), αλλά ο πρώτος οδηγήθηκε στην καθόλου τεκμηριωμένη εκδοχή της συμβολικής λειτουργίας των φυσικών φαινομένων ως alter ego των ανθρώπινων πράξεων, ενώ η δεύτερη περιορίστηκε να βρει εδώ κοινά σημεία σκέψης και λειτουργικότητας μεταξύ των επιστολών και των σημερινών κινηματογραφικών ταινιών.

Με ποιό όμως τρόπο συνδέονται μεταξύ τους τα στοιχεία α και φ, που στον παραπάνω πίνακα φαίνονται να βρίσκονται σε διαλεκτική σχέση; Από τους μελετητές που διαπίστωσαν την εναλλαγή α και φ η μεν Maritz δεν ασχολήθηκε με το ερώτημα αυτό, ενώ ο Forehand συνέδεσε τα εναλλασσόμενα α και φ ανά δύο «υποτάσσοντας» πάντα το προηγούμενο φ στο επόμενο α. Αλλά το εάν οι ενότητες που συναποτελούν εναλλασσόμενα α και φ είναι δυαδικές, τριαδικές κ.λπ. ή ποικίλου μεγέθους εξαρτάται από την εσωτερική συνάφεια αυτών των στοιχείων μέσα στο ίδιο το κείμενο. Σύμφωνα με αυτή τη λογική η πραγματική εικόνα της εσωτερικής αλληλουχίας των α και φ μπορεί να διαπιστωθεί, μόνο εάν η διάρθρωση των δύο επιστολών που περιγράφηκε προηγουμένως παρασταθεί με τη χρήση των συμβόλων α και φ.

Έτσι προκύπτει ο παρακάτω πίνακας 2. Στον πίνακα αυτό εκτός από την εικόνα της εσωτερικής αλληλουχίας των α και φ δίνεται και η εικόνα της ποσοτικής τους αλληλουχίας, που διαμορφώνεται ανάλογα με την ποσοτική (δηλ. από πλευράς έκτασης κειμένου) υπεροχή των χωρίων, στα οποία αντιστοιχούν τα α και φ: Ένα βέλος ανάμεσα σε αλληπάλληλα α και φ²³ δηλώνει τη σαφή υπεροχή από πλευράς έκτασης κειμένου του α ή του φ, προς το οποίο κατευθύνεται το βέλος (κλιμάκωση): διαδοχικά βέλη δηλώνουν διαδοχικά κλιμακούμενη ποσοτική υπεροχή²⁴. Ανάλογα με την εικόνα που δημιουργείται, είναι δυνατόν να υπάρξει ποσοτική υπερίσχυση του α ή φ στην ενότητα, γεγονός που δηλώνεται με το έντονα τυπωμένο α ή φ που σημειώνεται πλάι στην ενότητα²⁵. Η απουσία του στοιχείου της κλιμάκωσης, δηλ. η απλή παράθεση περίπου ισόποσων α και φ στην ενότητα, οδηγεί σε «ισοπαλία», δηλ. ισοδύναμη παρουσία τους στην ενότητα (έντονα τυπωμένο φ/α πλάι στην ενότητα)²⁶.

23. Π.χ. στην ενότητα επ. 6,16, A1ii.

24. Π.χ. στην ενότητα επ. 6,16, A1i.

25. Π.χ. στην ενότητα επ. 6,16, A1i.

26. Π.χ. στην ενότητα επ. 6,16, A2.

2. ΠΙΝΑΚΑΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΟΣΟΤΙΚΗΣ ΑΛΛΗΛΟΥΧΙΑΣ ΤΩΝ α ΚΑΙ φ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6,16

(παράγρ. 4 - 16)

(παράγρ. 4 - 12)

i. παράγρ. 4-10: πλαίσιο, α' επιχείρηση

$$\left. \begin{array}{c} \alpha \\ \downarrow \\ \phi \\ \downarrow \\ \alpha \end{array} \right\} \alpha$$

ii. παράγρ. 11-12: 6' επιχείρηση

$$\left. \begin{array}{c} \phi \\ \downarrow \\ \alpha \end{array} \right\} \alpha$$

(παράγρ. 13-16)

$$\left. \begin{array}{c} \phi \\ \alpha \\ \phi \\ \alpha \\ \phi \\ \alpha \end{array} \right\} \phi/\alpha$$

(παράγρ. 17-19: τέλος Πλινίου)

$$\left. \begin{array}{c} \phi \\ \alpha \\ \phi \\ \alpha \\ \phi \\ \alpha \end{array} \right\} \phi/\alpha$$

(-)

Α. 24η Αυγούστου

1. Ημέρα

2. Νύχτα

Β. 25η Αυγούστου

1. Ημέρα

2. Νύχτα

Γ. 26η Αυγούστου

α

(παράγρ. 20: νεκροψία)

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6,20

(παράγρ. 2-5)

(παράγρ. 2)

α

(παράγρ. 3-5)

$$\left. \begin{array}{c} \phi \\ \downarrow \\ \alpha \end{array} \right\} \alpha$$

α

(παράγρ. 6-20)

(παράγρ. 6-17)

i. παράγρ. 6-9: γενικό κλίμα

$$\left. \begin{array}{c} \phi \\ \downarrow \\ \alpha \\ \downarrow \\ \phi \end{array} \right\} \phi$$

ii. παράγρ. 10-12: εξατομικευμένα επεισόδια

$$\left. \begin{array}{c} \alpha \\ \downarrow \\ \phi \\ \downarrow \\ \alpha \end{array} \right\} \alpha$$

iii. παράγρ. 13-17: γενικό κλίμα

$$\left. \begin{array}{c} \phi \\ \alpha \\ \phi \\ \downarrow \\ \alpha \\ \uparrow \\ \phi \\ \downarrow \\ \alpha \end{array} \right\} \alpha$$

(παράγρ. 18-20)

$$\left. \begin{array}{c} \phi \\ \uparrow \\ \alpha \\ \phi \\ \downarrow \\ \alpha \end{array} \right\} \phi/\alpha$$

(-)

Αν μελετήσουμε προσεκτικότερα την εικόνα της εσωτερικής και ποσοτικής αλληλουχίας των α και φ στις δύο επιστολές, διαπιστώνουμε τα εξής:

A. Όσον αφορά την επ. 6,16:

1. Παρατηρούνται 18 εναλλασσόμενα α και φ: 11 στο μέρος A, 6 στο μέρος B και 1 στο μέρος Γ. Επομένως το μέρος A έχει περίπου τα 2/3 του συνόλου των α και φ. Τα α και φ όμως του μέρους A κατανέμονται περίπου ισόποσα στις ενότητες του A1 και A2 και έτσι οι χρονικές ενότητες ημέρας και νύχτας είναι περίπου ισόποσες (A1:5, A2:6, B1:6).
2. Ο χαρακτήρας όμως της ποσοτικής αλληλουχίας των α και φ, στις τρεις ενότητες A1, A2, B1 είναι διαφορετικός. Στην ενότητα A1 με τη βοήθεια κλιμακώσεων υπερισχύει το α στα τμήματα A1i και A1ii και έτσι επιτυγχάνεται η τελική υπερίσχυση του α. Αντίθετα στις δύο άλλες ενότητες A2, B1 παρατηρείται «ισοπαλία» των α και φ και απουσιάζει το στοιχείο της κλιμάκωσης.
3. Η παραπάνω ενότητα A1, επειδή είναι από πλευράς κειμένου η εκτενέστερη της επιστολής (παράγρ. 4-12 με 43 σειρές κειμένου έναντι παραγρ. 13-19 με 33 σειρές), παρά το γεγονός ότι σ' αυτήν εναλλάσσονται μόνο 5 α και φ, είναι από πλευράς α και φ η ισχυρότερη της επιστολής.
4. Έτσι η υπεροχή του α σ' αυτήν αποχτά αποφασιστική σημασία για όλη την επιστολή: Το ανθρώπινο στοιχείο και ο αφηγηματικός «ιστορικός» χαρακτήρας της επιστολής γίνονται τα δαρύνοντα χαρακτηριστικά της. Αυτή η διαπίστωση εναρμονίζεται προς την ήδη γνωστή βασική ιδιότητα της επιστολής ως «laus hominis»²⁷, στα πλαίσια της οποίας έχει σημαντική θέση η «amplificatio»²⁸ του επαινουμένου.
5. Με την υπερίσχυση του α έναντι του φ στην κεντρική αυτή ενότητα ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος, το «exemplum heroicum»²⁹ προβάλλει σθεναρός και ακαταμάχητος έναντι των φυσικών δυνάμεων, και έτσι εδώ βρίσκεται το κατακόρυφο της δράσης του «homo illustris», εδώ συντελείται κατά κάποιον τρόπο η «δέσις», που με άλλα κριτήρια τοποθέτησε στο ίδιο περίπου σημείο ο Lillge³⁰. Αντίθετα στις δύο επόμενες ενότητες A2 και B1 ο άνθρωπος και η φύση, ο Πλίνιος ο Πρεσβύτερος και η καταστροφική θεομηνία, έρχονται «ισόπαλοι», και σ' αυτές συντελείται, θα λέγαμε, η «λύσις» του Lillge³¹. Η οριοθέτηση μεταξύ θέσης και λύσης στο τέλος της παραγρ. 12 συμφωνεί απόλυτα και με το περιεχόμενο του κειμένου: Η παράγρ. 13 (αρχή της ενότητας A2) είναι η αρχή του τέλους του Πρεσβυτέρου. Με την ποσοτική «ισοπαλία» των α και φ της δεύτερης και τρίτης ενότητας (A2 και B1) χαρακτηρίζεται σχηματικά και παραστατικά ο θάνατος του

27. Βλ. παραπάνω, σημ. 18.

28. Πρβλ. Sallmann, ό.π., σ. 216 εξ.

29. Ο όρος του Martin, ό.π.

30. Πρβλ. Lillge, ό.π., σ. 227. Οι απόψεις των μελετητών συγκλίνουν ότι ο βασικότερος χαρακτήρας της επιστολής αυτής είναι η «laudatio funebris» του Πλινίου του Πρεσβυτέρου (βλ. παραπάνω, σημ. 18)· αυτό όμως δεν αποκλείει την ύπαρξη μιας ανιούσας και έπειτα κατιούσας καμπύλης έντασης (αντίστοιχης με τη «δέση» και «λύση» της τραγωδίας), που φτάνει στο κατακόρυφο της στο τέλος της ενότητας A1 (παράγρ. 12, όχι 13, όπως κατά τον Lillge).

31. Πρβλ. Lillge, ό.π., σ. 228.

ήρωα όχι ως ήττα από τις φυσικές δυνάμεις, αλλά ως ισοπαλία στον μεταξύ τους αγώνα.

B. Όσον αφορά την επ. 6,20:

1. Το κείμενο της επιστολής αυτής κατανέμεται σε 19 α και φ: 3 στο μέρος A (A1:1, A2:2) και τα υπόλοιπα 16 στο μέρος B (B1:12, B2:4). Η ενότητα επομένως B1 έχει περίπου τα 2/3 του συνόλου των α και φ της επιστολής, και έτσι οι ενότητες ημέρας - νύχτας δεν είναι ισόποσες.
2. Ως προς την ποσοτική αλληλουχία των α και φ καταρχήν διαπιστώνεται ότι το στοιχείο της κλιμάκωσης διέπει όλες σχεδόν τις ενότητες, αλλά κατά διάφορο τρόπο, έτσι ώστε να επιφέρει διαφορετικά αποτελέσματα. Στις ενότητες A1 και A2 υπερισχύει το α. Στην ενότητα B1 παρατηρείται η εξής εικόνα: Στα τμήματα Bli και Bliii, που συγκροτούν το γενικό κλίμα της ημέρας της 25ης Αυγούστου, υπερισχύει αρχικά το φ (Bli) και έπειτα το α (Bliii)· αυτή η αντίθεση θα επέφερε «ισοπαλία» των δύο στοιχείων στην ενότητα, αν και στο κεντρικό της τμήμα (Blii) υπήρχε ισορροπία των α και φ· η υπερίσχυση όμως του α στο κεντρικό τμήμα οδηγεί στην τελική επικράτηση του α στην ενότητα. Τέλος στην ενότητα B2 παρατηρείται «ισοπαλία» των α και φ, που προκύπτει από τις αντίθετες κλιμακώσεις.
3. Η επικράτηση του στοιχείου α στην ενότητα B1 που είναι η κεντρική ενότητα της επιστολής (τόσο από πλευράς έκτασης κειμένου, όσο και από πλευράς αριθμού α και φ), έχει αποφασιστική σημασία για όλη την επιστολή: Το ανθρώπινο στοιχείο και ο αφηγηματικός χαρακτήρας της επιστολής έχουν το κύριο βάρος.
4. Η συνύπαρξη των δύο αντίθετων υπερισχύσεων, αρχικά του φ και έπειτα του α στο «γενικό κλίμα» της ημέρας της 25ης Αυγούστου (Bli και iii), δημιουργεί την εικόνα μιας πάλης μεταξύ του φυσικού και του ανθρώπινου στοιχείου. Η ίδια εντύπωση προκαλείται και από τις αντίθετες κλιμακώσεις της ενότητας B2 (υπερίσχυση αρχικά του φ, έπειτα του α). Επειδή όμως η πρώτη αντίθεση (Bli - iii) εκτείνεται σε πολύ περισσότερο κείμενο και περιέχει πολύ περισσότερα α και φ από ό,τι η δεύτερη (B2), σχηματίζεται η εντύπωση δύο φάσεων πάλης ανάμεσα στο φυσικό και στο ανθρώπινο στοιχείο: Η πρώτη φάση είναι αποφασιστικότερη και δυναμικότερη, η δεύτερη μικρότερης σημασίας. Κοντά στην παραπάνω εικόνα που δημιουργείται από τη σχηματική διάταξη και ποσοτική αλληλουχία των α και φ υπάρχουν και άλλες της ίδια φύσης εικόνες, λιγότερο εντυπωσιακές: α) Τα «εξατομικευμένα επεισόδια» (Blii), που περιβάλλονται κυκλικά από το «γενικό κλίμα» (Bli - iii), παρουσιάζουν στη διάταξη των α και φ επίσης κυκλική μορφή: Το φυσικό στοιχείο στο κέντρο περιβάλλεται εκατέρωθεν από ισχυρότερα α. Παρόμοιοι κύκλοι με ισχυρότερα α περιβάλλουν φ και στο τμήμα Bliii. β) Ενδιαφέρουσα είναι επίσης η ύπαρξη στις δύο φάσεις του «γενικού κλίματος» αρχικά (Bli) λίγων και ισχυρών (από πλευράς έκτασης κειμένου) α και φ, έπειτα (Bliii) ακριβώς διπλάσιων και λιγότερο ισχυρών α και φ.
5. Η παραστατική, με τη βοήθεια των εναλλασσόμενων α και φ, απεικόνιση της πάλης του φυσικού με το ανθρώπινο στοιχείο που περιγράφηκε παραπάνω σε δύο κλιμακωτά εξασθενούσες φάσεις, στην πρώτη από τις οποίες υπερέχει το φυσικό στοιχείο και στη δεύτερη το ανθρώπινο, σε συνδυασμό με τα άλλα σχηματικά επιμέρους στοιχεία που αναφέρθηκαν παραπάνω, προσδίδει στην όλη

επιστολή (της οποίας βασικότερο μέρος είναι η ενότητα B1) ένα τραγικό χαρακτήρα, που άλλωστε έχει ήδη επισημανθεί εξαφορμής άλλων παρατηρήσεων³². Στα πλαίσια αυτού του τραγικού χαρακτήρα το κατακόρυφο της κλιμάκωσης της έντασης, η «δέσις», βρίσκεται³³ στο τμήμα Blii, που, όπως αναφέρθηκε, έχει τον αποφασιστικό ρόλο για την τελική επικράτηση του α στην ενότητα, ενώ κατόπιν αρχίζει η «λύσις». Τα σύντομα εναλλασσόμενα και αντιτιθέμενα φ και α του τμήματος Bliii που διαδέχονται λιγότερα και εκτενέστερα του Bli (βλ. παραπάνω) δημιουργούν εποπτικά την εντύπωση ενός «άγωνα λόγων» που διαδέχεται εκτενέστερες «ρήσεις» στην τραγωδία.

Γ. Συγκρίνοντας τις δύο επιστολές παρατηρούμε:

1. Η εναλλαγή ανθρώπινου και φυσικού στοιχείου εμφανίζεται και στις δύο επιστολές και μάλιστα στον ίδιο αριθμό (18 α και φ στην επ. 6,16 και 19 στην επ. 6,20).
2. Τα α και φ διαδέχονται το ένα το άλλο στο κείμενο των επιστολών, ωστόσο ο αριθμός των α και φ που συναποτελούν ενότητες καθορίζεται από τη δομή κάθε επιστολής (εσωτερική αλληλουχία) και ποικίλλει από ένα (6,20 A1) μέχρι έξι στοιχεία (π.χ. 6,16 A2 και 6,20 Bliii). Ποικίλη είναι επίσης και η ποσοτική αλληλουχία των διαδοχικών α και φ των ενότητων: Άλλοτε πρόκειται για ισόποσα α και φ (π.χ. 6,16 A2), άλλοτε για κλιμακούμενα δύο α και φ (π.χ. 6,16 Alii) ή περισσότερα (π.χ. 6,20 B1) σε κλιμάκωση μονόδρομη (π.χ. 6,16 Ali) ή αμφίδρομη (π.χ. 6,20 Blii) ή ποικίλη (π.χ. 6,20 Bliiii) και άλλοτε συνδυασμός ισόποσων και κλιμακούμενων στοιχείων (π.χ. 6,20 Bliii).
3. Με κριτήριο την παραπάνω διπλή διάκριση (εσωτερική και ποσοτική αλληλουχία των α και φ) οι δύο επιστολές παρουσιάζουν διαφορετική εικόνα. Η επ. 6,16 έχει σύμμετρες ενότητες που αποτελούνται από σχετικά μεγαλύτερο αριθμό α και φ με εξαίρεση την ενότητα Γ (5-6-6-1) και που διαφοροποιούνται σαφώς ως προς την ποσοτική αλληλουχία των α και φ (η ενότητα A1 έχει κλιμακούμενα, ενώ οι A2 και B1 ισόποσα στοιχεία). Η επ. 6,20 έχει ενότητες, των οποίων ο αριθμός των α και φ ποικίλλει κατά τρόπο ανομοιόμορφο (1-2-12-4) και παρουσιάζουν όλες εκτός από την A1 το στοιχείο της κλιμάκωσης. Έτσι η γενική εντύπωση της 6,16 είναι πιο αρμονική και απλή, ενώ της 6,20 πιο ποικίλη και σύνθετη. Η διαφορετική αυτή εικόνα της καθημιάς αρμόζει στον ιδιόμορφο χαρακτήρα της: Ένας «έταινος» ταιριάζει ίσως να είναι απλός και αρμονικός, ενώ η τραγική αντιπαράθεση του ανθρώπου με τη φυσική βία είναι περιπλοκότερη και ποικίλη.
4. Κοινό και στις δύο επιστολές είναι το προβάδισμα του α έναντι του φ. Ωστόσο η κοινή τελική αυτή εικόνα προκύπτει από διαφορετικές στην κάθε επιστολή

32. Δεν αναφέρομαι τόσο στον Lillge, που, όπως αναφέρθηκε στην αρχή αυτής της εργασίας, θεώρησε και τις δύο επιστολές «τραγικές», όσο στις σημερινές απόψεις των ερευνητών, που συμφωνούν ότι στην επιστολή αυτή επικρατεί το τραγικό κλίμα της νύχτας μας καταστροφής σαν την καταστροφή της Τροίας, όπως περιγράφεται στο 2ο βιβλίο της *Αινειάδας* του Βεργιλίου (βλ. Göller, ό.π., σ. 427 εξ. και σημ. 3, Cova, ό.π., σ. 59 και κυρίως Gigante, ό.π., σσ. 348-361).

33. Και κατά την άποψη του Lillge, ό.π., σ. 288, η «δέση» συντελείται μέχρι την παράγρ. 12 (τέλος του τμήματος B1ii).

κατανομές των α και φ στις επιμέρους ενότητες. Στην τελική υπερίσχυση του α βαρύνοντα ρόλο παίζει και στις δύο επιστολές η από πλευράς έκτασης κειμένου κεντρική ενότητα (6,16 A1 και 6,20 B1). Έτσι και στις δύο επιστολές η ανθρωποκεντρική αφήγηση υπερέχει της «σκηνικής» περιγραφής, η τελευταία όμως κατέχει ισχυρότερη θέση στην επ. 6,20, σε μερικά τμήματα της οποίας παρατηρείται υπερίσχυση του φ.

5. Αλλά και η υπεροχή του ανθρωποκεντρικού αφηγηματικού στοιχείου προσδίδει διαφορετικό χαρακτήρα στην κάθε επιστολή: Η επ. 6,16 αποχτά τελικά τον κυρίαρχο χαρακτήρα μιας «laudatio funebris» του Πλινίου του Πρεσβυτέρου, που είναι άλλωστε και το μοναδικό περιεχόμενο του α αυτής της επιστολής, ενώ η επ. 6,20 είναι μάλλον η τραγική πάλη για επιδίωξη ενάντια στην αδυσώπητη θεομηνία ενός πλήθους κόσμου, ανάμεσα σ' αυτούς και του Πλινίου του Νεότερου με τη μητέρα του, που όλοι αποτελούν το περιεχόμενο του α σ' αυτήν την επιστολή.

Η ύπαρξη της διαλεκτικής σχέσης α-φ στις δύο αυτές επιστολές³⁴ και μάλιστα σε περίπου ίσο ποσοστό, δεν είναι δυνατόν να είναι τυχαία. Αποδεικνύει το γεγονός της στενής συνάφειάς τους, που ήδη με αφορμή και άλλες παρατηρήσεις έχει διαπιστωθεί³⁵. Οι δύο επιστολές συνδέονται στενά, όχι μόνον επειδή και οι δύο αναφέρονται στην ίδια φυσική καταστροφή και στις συνέπειές της σε δύο διαφορετικές περιοχές σε σχέση με διαφορετικά πρόσωπα: το περιεχόμενο του κύριου μέρους της 6,20 ξεκινά και προιδαάζεται με την «αποσιώπηση» του τέλους της επ. 6,16 (21). Το κείμενο που αρχίζει με την «αποσιώπηση» και συνεχίζεται με το κύριο μέρος της 6,20 (2) συνάπτεται τοπικά και χρονικά με το σημείο 6,16,7 και εξελίσσεται χρονικά παράλληλα με το κείμενο 6,16,8-20. Η «αποσιώπηση» του 6,16,20 κατά μια άποψη³⁶ είναι ένδειξη του «ρετουσαρίσματος» που υπέστη η επιστολή, κατ' άλλη³⁷ έχει διπλό

34. Η μόνη επιστολή του Πλινίου, στην οποία μπορεί να διαπιστωθεί η ύπαρξη του διαλεκτικού ζεύγους α-φ, είναι η επ. 8,17, που αναφέρεται στις πλημμύρες του ποταμού Τίβερη. Η δομή της και η κατανομή των α και φ έχει ως εξής:

A. Εισαγωγή: παράγωρ.	1 - 1 diluvia.
B. Κύριο μέρος:	1 Tiberis - 3 (φ)
	4 (α)
	5 ac - 5 monumenta (φ)
	5 multi - 5 damna (α)
Γ. Επίλογος:	6

Είναι χαρακτηριστικό ότι και η επιστολή αυτή, ακριβώς όπως οι επ. 6,16 και 20, έχει μικτό «σκηνικό» και ιστορικό χαρακτήρα (ο Sherwin - White, ό.π., σ. 45, την κατατάσσει στην κατηγορία μόνο των «σκηνικών» επιστολών και ο Gambellini, ό.π., σ. 143, στην παρόμοια κατηγορία III.ii) και μάλιστα ότι το «σκηνικό» στοιχείο και των τριών επιστολών αφορά την περιγραφή θεομηνιών. Αν είχαμε περισσότερα παραδείγματα αυτού του είδους επιστολής του Πλινίου, θα μπορούσαμε να ελέγξουμε αν ίσως η διαλεκτική σχέση α-φ είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της πλινιακής επιστολής αυτού του είδους.

35. Βλ. Cova, ό.π., σ. 62· Barrett, ό.π., σ. 38· Gigante, ό.π., σ. 374.

36. Έτσι υποστήριξε η Α.-M. Guillemin, βλ. Sherwin - White, ό.π., σ. 374.

37. Βλ. Traub., ό.π., σ. 229 και πρβλ. Gigante, ό.π., σ. 347, που χαρακτηρίζει αυτήν την «αποσιώπηση» «stupenda».

χαρακτήρα: νύξη για τον Τάκιτο και συνάμα μέρος της επιστολογραφικής τεχνικής και θεώρησης του Πλινίου. Μήπως όμως η «αποσιώπηση» αυτή μπορεί να θεωρηθεί ένδειξη της διάσπασης μιας αρχικά ενιαίας διήγησης, που εξέθετε τα γεγονότα που περιέχουν τα κύρια μέρη και των δύο επιστολών; Αυτό το ενιαίο corpus θα μπορούσε να ήταν ένα σχεδιάσμα, ένα «χρονικό» των σχετικών γεγονότων, που πιθανόν είχε καταστρώσει ο επιστολογράφος λίγο χρόνο μετά τα γεγονότα³⁸, και που χρησιμοποίησε ως πηγή για τη συγγραφή των δύο επιστολών διασπώντας το σε δύο μέρη³⁹, το καθένα από τα οποία το ενσωμάτωσε (αφού βέβαια το επεξεργάστηκε κατά την τακτική της «*epistula curatius scripta*»⁴⁰) ως κύριο μέρος κάθε επιστολής.

Με την υπόθεση αυτή θα εξηγούνταν εύκολα: α) η ίδια τεχνική του διαλεκτικού ζεύγους α-φ· β) η παρόμοια δομή κατά ημέρες και νύχτες των κυρίων μερών των επιστολών, καθώς και η αντιστοιχία στη θεματολογία των προλόγων και επιλόγων⁴¹· γ) η ζωηρότητα, η πλαστικότητα και κυρίως η ακρίβεια των περιγραφών φυσικών φαινομένων⁴² που έγιναν 27 με 28 χρόνια πριν από τη συγγραφή των επιστολών⁴³.

Πέραν αυτής της υπόθεσης πρέπει να υπογραμμιστεί ότι με την τεχνική της διαλεκτικής σχέσης α-φ, όπως περιγράφηκε αναλυτικά παραπάνω, επιτυγχάνεται ένα αισθητικό αποτέλεσμα πολύ καλύτερο από εκείνο που θα προέκυπτε είτε από την απλή αφήγηση των σχετικών ιστορικών γεγονότων είτε από την περιγραφή στο πλαίσιο μιας «έκφρασης» μόνο των σχετικών φυσικών φαινομένων είτε από την παρατακτική σύνδεση μιας ενιαίας και πλήρους ιστορικής αφήγησης με μια ενιαία και πλήρη «έκφραση» είτε με μια «είκη και ώς έτυχεν» ανάμιξη των δύο στοιχείων σε μια τυχαία αναλογία. Διδακτική σ' αυτό το σημείο είναι η αντιβολή των επιστολών αυτών του Πλινίου με την αντίστοιχη περιγραφή του Δίωνος Κασσίου (66, 21-23), που είναι κατά το μεγαλύτερο μέρος της απλή «έκφραση» των φυσικών φαινομένων με παρεμβολή μόνο στα σημεία 66, 23, 1-2 και 66, 23, 5 στοιχείων ανθρώπινης παρουσίας: Το κείμενο του Έλληνα συγγραφέα υστερεί κατά πολύ από πλευράς

38. Στο «χρονικό» αυτό εκμεταλλεύτηκε πιθανότατα ο Πλίνιος και τις παρατηρήσεις του θείου του, που κατά τη διάρκεια του πλου προς τις ακτές κοντά στο Βεζούβιο κατέγραφε ο ίδιος ή υπαγόρευε σε γραφέα (επ. 6,16,10) παρατηρήσεις, οι οποίες πρέπει να είχαν διασωθεί, γιατί δεν γίνεται στην επ. 6,16 λόγος για καμιά απώλεια ή ναυάγιο του λιβουρνικού πλοίου, όπου είχε επιβιβαστεί ο Πρεσβύτερος, και άλλωστε όλη η επιστολή σε συνδυασμό με όσα λέγονται στην παράγρ. 6,16,22 προϋποθέτει τη διάσωση του πληρώματος του πλοίου και των συνοδών του Πρεσβυτέρου.

39. Στα πλαίσια αυτής της υπόθεσης θα αποχτούσαν οι φράσεις «*finem... faciam*» (6,16,21) και «*abrupteram*» (6,20,1) ένα πιο εξειδικευμένο περιεχόμενο, δηλωτικό της εκούσιας από τον Πλίνιο διάσπασης του αρχικού σχεδίου - πηγής των επιστολών.

40. Για το θέμα της αυθεντικότητας ή επεξεργασίας των επιστολών του Πλινίου από τον ίδιο το συγγραφέα τους βλ. Gambellini, ό.π., σσ. 122-145, ειδικά για τις επιστολές της κατηγορίας III σ. 145: Οι επιστολές αυτής της κατηγορίας είναι από τις πιο επεξεργασμένες του Πλινίου.

41. Για το σημείο αυτό βλ. το άρθρο του Cona, ό.π.

42. Η ακρίβεια των περιγραφών των φυσικών φαινομένων όχι μόνο δεν αμφισβητήθηκε, αλλά αποδεικνύεται συνεχώς και περισσότερο, ακόμα και στις λεπτομέρειες, από τους ειδικούς επιστήμονες, βλ. παραπάνω σημ. 16. Για ορισμένα ωστόσο επεισόδια ανθρώπινης δραστηριότητας διατυπώθηκε τελευταία η άποψη ότι πρόκειται για λογοτεχνικές επινοήσεις του επιστολογράφου, βλ. Gigante, ό.π., σ. 350 εξξ.

43. Βλ. Sherwin - White, ό.π., σσ. 36,41,371.

αισθητικού αποτελέσματος έναντι της ανεπανάληπτης αντιπαράθεσης του φυσικού και ανθρώπινου στοιχείου, η οποία απεικονίζεται έντονα και ανάγλυφα στις δύο πολυμελετημένες και πολυσυζητημένες επιστολές του Πλινίου.

Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

La relation dialectique de l'élément humain et physique dans les lettres de Pline le Jeune au sujet de l'éruption du Vésuve (6,16 et 6,20)

par D.Z.Nikitas

R é s u m é

Dans les deux lettres de Pline qui se rapportent à l'éruption du Vésuve en 79 an. J.C. les parties du texte à caractère descriptif (phénomènes physiques en rapport avec l'éruption: ϕ) alternent avec les parties dont le mode est celui de la narration historique (réactions humaines aux phénomènes physiques: α). L'étude de la relation dialectique entre les différentes parties du texte constitue l'objet de cet article.

Le texte des parties principales des deux lettres se compose d'un nombre à peu près égal d'éléments α et ϕ (Tableau 1). Les sections que constituent les alternances α et ϕ sont déterminées par la construction de chacune des lettres selon son contenu. Selon la section, l'élément α prévaut, ou l'élément ϕ ou bien encore les deux éléments se distribuent de façon égale (Tableau 2). D'après le tableau 2, on constate que dans les deux lettres l'élément α prédomine: dans la lettre 6,16, dans le cadre du «laudatio funebris» de Pline l'Ancien, et dans la lettre 6,20, dans le cadre de la description de la lutte tragique de l'homme avec la nature.

Le nombre égal des alternances α et ϕ dans les parties principales des deux lettres indique leur étroite relation, que l'on perçoit dans leur thématique et qui se fonde sur «l'aposiopèse» de la lettre 6,16,21 qui lie les deux récits en un tout. Peut-être l'auteur des lettres a-t-il utilisé comme source pour ces deux récits une «chronique» de l'éruption, la quelle aurait été rédigée peu après les événements. Ainsi s'expliquerait l'exactitude avec laquelle sont décrits des événements qui eurent lieu 27 à 28 ans auparavant.

Esthétiquement, l'effet produit par la relation dialectique $\alpha - \phi$ est admirable; il apparaît d'autant mieux quand on compare ces textes à la description correspondante de Dio Cassius (66, 21-23).